

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ХІМІЇ ТА ЕКОЛОГІЇ

Кафедра органічної хімії

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Директор ННХЕ ДВНЗ «УжНУ»

Василь ЛЕНДСІ

28 червня 2024 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ОХОРОНА ПРАЦІ В ГАЛУЗІ

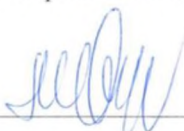
Рівень вищої освіти	другий (магістерський) рівень
Галузь знань	01 Освіта/Педагогіка
Спеціальність	014 Середня освіта
Предметна спеціальність	014.06 Середня освіта (Хімія)
Освітньо-наукова програма	Хімія
Статус дисципліни	обов'язкова
Мова навчання	Українська

Ужгород 2024

Робоча програма навчальної дисципліни «**Охорона праці в галузі**» для здобувачів вищої освіти галузі знань **01 Освіта/Педагогіка** спеціальності **014 Середня освіта**, предметної спеціальності **014.06 Середня освіта (Хімія)** освітньо-наукової програми **Хімія**.

Розробник: Фаринюк Юрій Іванович., доцент, кандидат хімічних наук.
Король Наталія Іванівна, доцент, кандидат хімічних наук

Робочу програму розглянуто та затверджено на засіданні кафедри *органічної хімії* протокол № 8 від «12» червня 2024р.

Завідувач кафедри Михайло ОНИСЬКО

Схвалено науково-методичною комісією навчально-наукового інституту хімії та екології протокол № 11 від 28 червня 2024 р.

Голова науково-методичної комісії Михайло СЛИВКА

© Фаринюк Ю.І., Король Н.І., 2024 р.

© ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2024 р.

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування Показників	Розподіл годин за навчальним планом
	Денна форма навчання
Кількість кредитів ЄКТС – 3	Рік підготовки: 1
Загальна кількість годин – 90	
Кількість модулів – 2	Семестр: 2
Тижневих годин: 2 аудиторних – 34 самостійної роботи студента – 56	Лекції:
	20
	Практичні (семінарські):
	14
Вид підсумкового контролю: іспит	Лабораторні:
	0
Форма підсумкового контролю: усний	Самостійна робота:
	56

2. МЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Метою вивчення навчальної дисципліни «**Охорона праці в галузі**» полягає у формуванні у майбутніх фахівців умінь та компетенцій для забезпечення ефективного управління охороною праці та поліпшення умов праці з урахуванням досягнень науково-технічного прогресу та міжнародного досвіду, а також в усвідомленні нерозривної єдності успішної професійної діяльності з обов'язковим дотриманням усіх вимог безпеки праці у конкретній галузі.

Відповідно до освітньо-наукової програми «Хімія» за спеціальності 014 Середня освіта, предметної спеціальності 014.06 Середня освіта (Хімія), вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких компетентностей:

Компетентність	Спеціальність 014 Середня освіта, предметна спеціальність 014.06 Середня освіта (Хімія)
ІК1	Здатність розв'язувати прикладні задачі та практичні проблеми дослідницького та/або інноваційного характеру під час професійної діяльності у галузі освіти, що передбачає застосування теорій та методів хімії.
ЗК4	Здатність до колективних дій та організації взаємодії в колективі.
ЗК7	Здатність здійснювати науково-педагогічні дослідження, прогнозувати та презентувати їх результати.
ФК 5	Здатність забезпечувати функціонування безпечного та інклюзивного освітнього середовища.
ФК 9	Здатність до організації та здійснення наукових досліджень в галузі теорії та методики навчання хімії, узагальненні одержаних результатів, а також впровадженні їх в освітній процес.
ФК 12	Здатність обирати оптимальні методи та методики наукового дослідження; уміння працювати з хімічними реактивами і матеріалами.

3. ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Передумови вивчення навчальної дисципліни «Охорона праці в галузі» є опанування таких навчальних дисциплін (НД) відповідних освітніх програм (ОП):

Освітньо-наукова програма «Хімія» за спеціальності 014 Середня освіта, предметної спеціальності 014.06 Середня освіта (Хімія)	
ОК2	Педагогіка сучасного закладу освіти
ОК3	Психологія освітньої діяльності
ОК6	Вибрані розділи органічної хімії
ОК8	Аналітичні сенсорні системи
ОК16	Каталітичні процеси

4. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Відповідно до освітньо-наукової програм «Хімія» за спеціальністю 014 Середня освіта, предметною спеціальністю 014.06 Середня освіта (Хімія), вивчення

навчальної дисципліни повинно забезпечити досягнення здобувачами вищої освіти таких програмних результатів навчання (ПРН):

Програмні результати навчання	Шифр ПРН
Визначає і характеризує основні принципи, закони та методики науково-педагогічних досліджень; описує апарат науково-педагогічного дослідження, демонструє навички презентації результатів науково-педагогічного дослідження	5
Демонструє вміння забезпечувати конструктивну та безпечну взаємодію з учасниками освітнього процесу; знає та дотримується умов функціонування безпечного та інклюзивного освітнього середовища.	10
Демонструє здатність діяти автономно і в команді.	11
Вміє організовувати та проводити наукові дослідження в галузі теорії та методики навчання хімії, узагальнення одержаних результатів, а також впроваджувати їх в освітній процес.	16
Вміє організовувати та володіє методологією наукового дослідження.	19

Очікувані результати навчання, які повинні бути досягнуті здобувачами освіти після опанування навчальної дисципліни «**Охорона праці в галузі**»:

Очікувані результати навчання з дисципліни	Шифр ПРН
Здобувач буде вміти визначати і знати характеризувати основні принципи, закони та методики науково-педагогічних досліджень в розрізі знань безпеки праці.	5
Здобувач буде вміти забезпечувати конструктивну та безпечну взаємодію з учасниками освітнього процесу; знати та дотримується умов функціонування безпечного та інклюзивного освітнього середовища.	10
Здобувач буде вміти демонструвати здатність діяти автономно і в команді.	11
Здобувач буде вміти в розрізі безпечного середовища організовувати та проводити наукові дослідження в галузі теорії та методики навчання хімії, узагальнення одержаних результатів, а також впроваджувати їх в освітній процес.	16
Вміє організовувати та володіє методологією наукового дослідження згідно техніці безпеки.	19

5. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання з навчальної дисципліни є якість виконання та оформлення практичних робіт з курсу та написання модульних контрольних робіт, іспит.

Форми контролю та критерії оцінювання результатів навчання

Форми поточного контролю: практичні роботи (якість виконання, відповіді на контрольні питання).

Форма модульного контролю: модульні контрольні роботи №1 та №2 (аудиторний контроль чи у тестовій формі системи Moodle).

Форма підсумкового семестрового контролю: іспит

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти за змістовий модуль 1

Поточне оцінювання та самостійна робота			Модульна контрольна робота	Сума
T1	T2	T3	50	100
10	20	20		

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти за змістовий модуль 2

Поточне оцінювання та самостійна робота				Модульна контрольна робота	Сума
T4	T5	T6	T7	50	100
10	10	15	15		

Оцінювання окремих видів навчальної роботи з дисципліни

Вид діяльності здобувача вищої освіти	Змістовий модуль 1		Змістовий модуль 2	
	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)
Практичні заняття (допуск, виконання та захист)	3	50	4	50
Модульна контрольна робота	1	50	1	50
Разом	4	100	5	100

Критерії оцінювання підсумкового семестрового контролю

Завданням підсумкового контролю є перевірка розуміння здобувачем освіти програмового матеріалу в цілому, логіки та взаємозв'язків між окремими розділами, здатності творчого використання накопичених знань, уміння сформулювати своє ставлення до певної проблеми навчальної дисципліни.

Кількість балів, яку набрав студент з курсу «**Охорона праці в галузі**», визначається сумою балів з відповідних модулів дисципліни. Загальна кількість балів складає 100%. Переведення кількості набраних балів в оцінку здійснюється згідно схеми:

Відсоток від загальної суми балів	Диференційована шкала	Шкала ECTS
90-100	відмінно	A
82-89	добре	B
74-81		C
64-73	задовільно	D
60-63		E
35-59	незадовільно	FX
0-34		F

Іспит виставляється автоматично, якщо здобувачем освіти за результатами підсумкового балу було набрано мінімум 60 % від можливих балів і здобувач освіти погоджується із оцінкою. Відповідно, ті здобувачі, хто не набрав 60% балів, але отримав більше 34 % зобов'язані здавати іспит. Студенти які не виконали навчальну програму та отримали 34 % і менше – до іспиту не допускаються. Студенти, які не здали і не відпрацювали заняття практичного циклу (практичні роботи), до іспиту не допускаються, не залежно від кількості набраних балів за теоретичний цикл (колоквиуми, комп'ютерне тестування, презентації, модульні контрольні роботи). Результати навчання, отримані студентами в результаті неформального навчання (сертифікатні програми, тренінги (стажування), короткотермінові курси, літні школи під керівництвом тренерів, репетиторів та інших фахівців тощо) та інформального навчання (самоорганізоване здобуття певних компетентностей, зокрема під час повсякденної діяльності, пов'язаної з професійною (самостійне опрацювання тематичних наукових праць), громадською або іншою діяльністю), можуть бути зараховані рейтинговими балами як окремий зріз знань (тема).

Критерії оцінки поточної навчальної діяльності:

- повна і правильна відповідь на теоретичні запитання та виконані або не повністю виконані практичні завдання (при наявності) - оцінка 90-100 балів;

- достатня відповідь на теоретичні запитання з деякими неточностями та вірно виконане практичне завдання (при наявності) - оцінка 70-89 балів;
- поверхова відповідь на теоретичне запитання та виконане практичне завдання без достатніх пояснень (при наявності) - оцінка 60-69 балів.

Незадовільно виставляється у тому випадку, якщо у здобувача освіти:

- поверхова відповідь на теоретичне запитання;
- відсутність будь-якої відповіді на теоретичне запитання,
- здобувач освіти набрав 59 і менше балів.

Критерії оцінки модульної контрольної роботи:

- Оцінку «відмінно» (90-100 % балів) одержує студент, який дав не менше 90 % правильних відповідей на стандартизовані тестові завдання, без помилок відповідей на письмові завдання.
- Оцінку «добре» (74-89 % балів) одержує студент, який дав не менше 74 % правильних відповідей на стандартизовані тестові завдання, припустився окремих незначних помилок у відповідях на письмові завдання.
- Оцінку «задовільно» (60-73 % бали) одержує студент, який дав не менше 60 % правильних відповідей на стандартизовані тестові завдання, припустився значних помилок у відповідях на письмові завдання.
- Оцінку «незадовільно» (0-59 % балів) одержує студент, який дав менше 60 % правильних відповідей на стандартизовані тестові завдання, припустився грубих помилок у відповідях на письмові завдання або не надав відповіді на поставлені перед ним письмові завдання.

Критерії оцінки підсумкового модуля (іспит):

- оцінку «відмінно» (90-100 балів, А) заслуговує студент, який: всебічно, систематично і глибоко володіє навчально-програмовим матеріалом; вміє самостійно виконувати завдання, передбачені програмою, використовує набуті знання і вміння у нестандартних ситуаціях; засвоїв основну і ознайомлений з додатковою літературою, яка рекомендована програмою; засвоїв взаємозв'язок основних понять дисципліни та усвідомлює їх значення для професії, яку він набуває; вільно висловлює власні думки, самостійно оцінює різноманітні життєві явища і факти, виявляючи особистісну позицію; самостійно визначає окремі цілі власної навчальної діяльності, виявив творчі здібності і використовує їх при вивченні навчально-програмового матеріалу, проявив нахил до наукової роботи.
- оцінку «добре» (82-89 балів, В) – заслуговує студент, який: повністю опанував і вільно (самостійно) володіє навчально-програмовим матеріалом, в тому числі застосовує його на практиці, має системні знання в достатньому обсязі відповідно до навчально-програмового матеріалу, аргументовано використовує їх у різних ситуаціях; має здатність до

самостійного пошуку інформації, а також до аналізу, постановки і розв'язування проблем професійного спрямування; під час відповіді допустив деякі неточності, які самостійно виправляє, добирає переконливі аргументи на підтвердження вивченого матеріалу;

- оцінку «добре» (74-81 бал, C) заслуговує студент, який: в загальному виконав завдання, але при підсумковому контролі робить певну кількість помилок; вміє порівнювати, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача, в цілому самостійно застосовувати на практиці, контролювати власну діяльність; опанував навчально-програмний матеріал, успішно виконав завдання, передбачені програмою, засвоїв основну літературу, яка рекомендована програмою;
- оцінку «задовільно» (64-73 бали, D) – заслуговує студент, який: знає основний навчально-програмний матеріал в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній професії; виконує завдання непогано, але зі значною кількістю помилок; ознайомлений з основною літературою, яка рекомендована програмою; допускає на заняттях чи екзамені помилки при виконанні завдань, але під керівництвом викладача знаходить шляхи їх усунення.
- оцінку «задовільно» (60-63 балів, E) – заслуговує студент, який: володіє основним навчально-програмним матеріалом в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній професії, а виконання завдань задовольняє мінімальні критерії. Знання мають репродуктивний характер. □ оцінка «незадовільно» (35-59 балів, FX) – виставляється студенту, який: виявив суттєві прогалини в знаннях основного програмного матеріалу, допустив принципові помилки у виконанні передбачених програмою завдань. □ оцінку «незадовільно» (0-34 балів, F) – виставляється студенту, який володіє навчальним матеріалом тільки на рівні елементарного розпізнавання і відтворення окремих фактів або не володіє зовсім; допускає грубі помилки при виконанні завдань, передбачених програмою; не може продовжувати навчання і не готовий до професійної діяльності після закінчення університету без повторного вивчення даної дисципліни.

6. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

6.1. Зміст навчальної дисципліни

Змістовий модуль № 1 Правова частина по охороні праці (ОП), гігієна праці і виробнича санітарія, основи виробничої безпеки, пожежна безпека.

Тема №1. Основи законодавства про ОП

Статті Конституції України пов'язані з ОП, закон України “Про охорону праці”. Положення про державний комітет України по нагляду за охороною праці, закон України “Про охорону навколишнього природного середовища”, інші нормативні документи з питань ОП. Відповідальність за порушення правил ОП.

Тема № 2. Екологічні, санітарно-гігієнічні та ергономічні основи ОП. Виробничий травматизм і професійні захворювання.

Аутекологія та екологія людини. Екологічні фактори і їх дія. Реакція організму на дію факторів середовища. Гігієна та санітарія на виробництві.

Поняття про виробничу травму, нещасний випадок і професійне захворювання. Показники виробничого травматизму і професійних захворювань.

Тема № 3. Хімічні та біологічні чинники небезпек.

Класифікація шкідливих речовин (ШР), ГДК, шляхи потрапляння в організм людини. Фактори, які визначають дію ШР на організм людини (вплив метеоумов, індивідуальної чутливості, статі, віку, тощо).

Тема № 4. Фізичні чинники небезпек.

Вплив електромагнітних полів, шуму, вібрації на людину і захист від них. Основні характеристики іонізуючих випромінювань. Біологічна дія опромінення. Захист від іонізуючих випромінювань.

Тема № 5. Засоби захисту від шкідливостей.

Класифікація засобів захисту. Засоби індивідуального захисту (спецодяг, пецвзуття, засоби захисту органів дихання, голови, рук, очей).

Змістовий модуль № 2. Основи техніки безпеки в закладах освіти і на виробництві.

Тема № 6. Безпека технологічних процесів.

Потенційно небезпечні технологічні процеси і шляхи покращення їх безпеки. Інженерно-технічні засоби безпеки. Технологічний регламент – основа безпеки тех. процесів.

Тема № 7. Безпека технологічного обладнання.

Загальні напрямки створення безпечного технологічного обладнання. Вимоги безпеки до основного технологічного обладнання. Безпека експлуатації обладнання, яке працює під тиском.

Тема № 8. Метеорологічні умови виробничого середовища і їх вплив на людину.

Терморегуляція організму і наслідки її порушення. Нормування метеорологічних умов. Забезпечення метеорологічних умов (припливно-витяжні вентиляційні системи).

Тема № 9. Основи електробезпеки в навчальному процесі і на виробництві.

Дія електричного струму на людину. Фактори, які визначають небезпеку ураження електричним струмом. Безпека експлуатації електроустановок. Електрозахисні засоби. Перша допомога при ураженні електричним струмом.

Тема № 10. Основи пожежної профілактики і гасіння пожеж.

Організація пожежної охорони (державний пожежний нагляд, протипожежний інструктаж і навчання пожежної безпеки) в навчальному процесі і на виробництві. Процеси горіння, пожежо- і вибухонебезпечні властивості речовин і матеріалів. Методи і засоби гасіння пожеж.

Тема 11. Охорона праці в наукових дослідженнях.

Санітарно-технічне обладнання шкільних та виробничих лабораторій. Загальні правила безпечної організації робіт в хімічних лабораторіях. Безпека зберігання хімічних речовин. Безпека робіт з їдкими, вогне- та вибухонебезпечними і сильно діючими отруйними речовинами. Міри безпеки при роботах які проводять під тиском і вакуумом. Перша допомога при хімічних опіках і отруєннях шкідливими речовинами.

6.2. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	Усього	у тому числі				
		лекції	практичні (семінарські)	лабораторні	Індивідуаль- на робота	самостійна робота
Змістовий модуль № 1						
Тема №1. Основи законодавства про ОП		2	1			4
Тема № 2. Екологічні, санітарно-гігієнічні та ергономічні основи ОП. Виробничий травматизм і професійні захворювання.		2	1			6
Тема № 3. Хімічні та біологічні чинники небезпек.		2	2			6
Тема № 4. Фізичні чинники небезпек.		1	1			6
Тема № 5. Засоби захисту від шкідливостей.		2	1			6
Модульна контрольна робота № 1		1				
Разом за модуль № 1		10	6			28
Змістовий модуль № 2						
Тема № 6. Безпека технологічних процесів.		1	1			6
Тема № 7. Безпека технологічного обладнання.		1	1			6
Тема № 8. Метеорологічні умови виробничого середовища і їх вплив на людину.		2	2			4
Тема № 9. Основи електробезпеки в навчальному процесі і на виробництві.		2	2			4
Тема № 10. Основи пожежної профілактики і гасіння пожеж.		2	2			4

Тема № 11. Охорона праці в наукових дослідженнях.		1	0		4
Модульна контрольна робота № 2		1			
Разом за змістовий модуль № 2		10	8		28
Разом за підсумковий модуль		20	14		56

6.3. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1	Тема №1. Основи законодавства про ОП	1
2	Тема № 2. Екологічні, санітарно-гігієнічні та ергономічні основи ОП. Виробничий травматизм і професійні захворювання.	1
3	Тема № 3. Хімічні та біологічні чинники небезпек.	2
4	Тема № 4. Фізичні чинники небезпек.	1
5	Тема №5. Засоби захисту від шкідливостей.	1
6	Тема № 6. Безпека технологічних процесів.	1
7	Тема № 7. Безпека технологічного обладнання.	1
8	Тема № 8. Метеорологічні умови виробничого середовища і їх вплив на людину.	2
9	Тема № 9. Основи електробезпеки в навчальному процесі і на виробництві.	2
10	Тема № 10. Основи пожежної профілактики і гасіння пожеж.	2
Разом		14

6.4. Самостійна робота

№	Назва теми	Кількість годин
1	Тема №1. Основи законодавства про ОП	4
2	Тема № 2. Екологічні, санітарно-гігієнічні та ергономічні основи ОП. Виробничий травматизм і професійні захворювання.	6
3	Тема № 3. Хімічні та біологічні чинники небезпек.	6
4	Тема № 4. Фізичні чинники небезпек.	6

5	Тема № 5. Засоби захисту від шкідливостей.	6
6	Тема № 6. Безпека технологічних процесів.	6
7	Тема № 7. Безпека технологічного обладнання.	6
8	Тема № 8. Метеорологічні умови виробничого середовища і їх вплив на людину.	4
9	Тема № 9. Основи електробезпеки в навчальному процесі і на виробництві.	4
10	Тема № 10. Основи пожежної профілактики і гасіння пожеж.	4
11	Тема № 11. Охорона праці в наукових дослідженнях.	4
	Разом	56

7. ІНСТРУМЕНТИ, ОБЛАДНАННЯ ТА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ВИКОРИСТАННЯ ЯКИХ ПЕРЕДБАЧАЄ НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

Технічні засоби: мультимедійний проектор, персональний комп'ютер (ноутбук).

Програмне забезпечення пакету Microsoft Office для обробки з цифрових даних, система електронного навчання Moodle.

8. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Основна література

1. Конституція України, вид. “ІВА”, Київ, 1996, 52 с.
2. Закон України «Про охорону праці»: К.: вид. ВПОЛ, 1993. – 40 с.
3. Пожарова О. В. Охорона праці : навчальний посібник / О. В. Пожарова. - Одеса, 2022. - 86 с.
4. В.І. Кошель, Г.П. Сав'юк, Б.С. Дзундза. Охорона праці в галузі освіти: Навчально-методичний посібник /Укаладачі: В.І. Кошель,Г.П. Сав'юк, Б.С. Дзундза – Івано-Франківськ: Івано-Франківськ: НАІР, 2019. – 138 с.
5. А.С. Сачков, М.К. Медвідь. “Охорона праці, законодавчі та нормативні акти, порядок реалізації та коментарії до них”, Київ, “ОКО”, 1995.
6. Варивода К. С., Горденко С. І. Охорона праці в галузі: підручник. Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.) : Домбровська Я. М., 2019. 446 с.
7. Русаловський А.В. Правові та організаційні питання охорони праці: Навч. посіб. – 4-е вид., допов. і перероб. – К.: Університет «Україна», 2009. – 295 с.

Допоміжна література

1. ДСТУ 2293-99 «Охорона праці. Терміни та визначення основних понять».
2. НПАОП 0.00-8.24-05 «Перелік робіт з підвищеною небезпекою». Наказ Держнаглядохоронпраці від 26.01.2005 р. №15.
3. Типове положення про навчання, інструктаж і перевірку знань з питань охорони праці: К.: Норматив, 1994.
4. Положення про Державний комітет України по нагляду за охороною праці: К.: Норматив, 1994.
5. Типове положення про службу охорони праці.: К.: Норматив, 1994.
6. Ткачук К.Н., Халімовський М.О., Зацарний В.В. та ін. Основи охорони праці: Підручник. – 2-е вид., допов. і перероб. – К.: Основа, 2006. – 444с.
7. В.П. Кучерявий, Ю.Є. Павлюк, А.Д. Кузик та ін. Охорона праці: Навчальний посібник. – Львів: Оріана – Нова, 2007. – 368 с.
8. Протоєрейський О.С., Запорожець О.І. Охорона праці в галузі. : Навч. Посібник. – К.: Книжкове вид-во НАУ, 2005. – 268 с.
9. Основи охорони праці: Підручник / За ред. проф. В.В. Березуцького – Х.: Факт, 2005. – 480с.